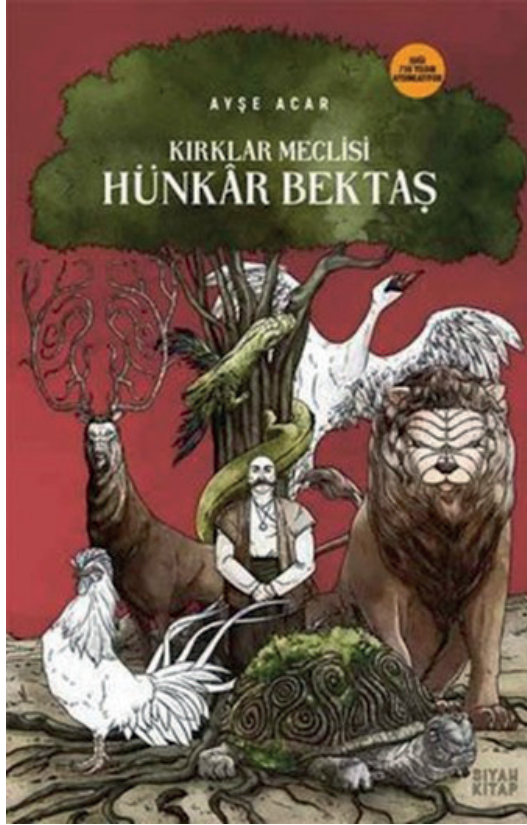

Ayşe Acar (2021). *Kırlar Meclisi Hünkâr Bektaş*. İstanbul: Siyah Kitap
ISBN: 978-605-70037-6-8. 216 sayfa.

Mehmet ERSAL *

Bu çalışmanın amacı modern edebiyatın kuramsal yöntemleri ile metin analizi yapmak değildir. Bizim bu çalışmayı kaleme alırken temel odak noktamız, roman hakkında kısaca bilgi vermek ve Alevi Bektaşî inanç sisteminin mitik ve teolojik temellerinin romanda nasıl işlendiğini eserden örneklerle analiz etmektir. Bu bağlamda

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı. mehmetersal@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6761-390X.

öncelikli olarak eserin yazarı hakkında birkaç değerlendirme ile başlamanın yerinde olduğunu düşünüyoruz. Ayşe Acar, lisans eğitimini felsefe alanında tamamlamıştır. Saha araştırmaları ile çalışmayı tercih eden Acar, farklı inançlara mensup toplumlar üzerine saha araştırmaları ve belgesel çalışmaları yürütmüştür. Bilim kurgu ve fantastik edebiyat alanlarında eserler veren Acar'ın bilim kurgu serisi olan *Bay Binet*, *Yeşil Adam* ve *Bayan Nima* eserleri Türkçe literatüre önemli katkılar sunmuştur. Tasavvuf ve mitoloji üzerine özel bir ilgisi olduğunu eserlerinden anladığımız Acar, bu birikimini bilim kurgu serisi de dâhil olmak üzere eserlerine yansıtmıştır. Yapay zekâ hakkında gerçekleştirdiği çalışmaları ve bunlar sonucunda oluşan birikiminin gücünü de kurgularında görmek mümkündür. Acar'ın eserleri her ne kadar bilim kurgu ve fantastik edebiyat ürünleri gibi görünse de bütüncül olarak incelendiğinde; adı geçen eserlerde tasavvufa, özelde Alevi Bektaşî geleneğine, mitolojiye ve felsefeye dair göndermeler sık sık görülmektedir.

Alevilik Bektaşîlik merkezli mevcut literatürü değerlendirdiğimizde, yazılı ve sözlü arka planın mitik ve teolojik temellerinin yeterli düzeyde ele alınmadığı gerçeği ile karşılaşırız. Birçok çalışmada sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin metin merkezli analizlerle değerlendirildiğini görmekteyiz. Saha araştırmalarımda geleneksel Alevi kültür evrenine doğmuş ve bu kültür evreninin bir parçası olarak yaşamış bireylerle yaptığım mülakatlarda ya da ritüel merkezli kayıtlarımda birçok icracı ile karşılaştım. Ritüel merkezli icracı olmayan bu bireyler, aslında birer anlatıcı rolü ile aktarımın bir parçası olarak inançlarının yazılı ve sözlü kültürel mirasının korunması ve aktarılması işlevini yerine getiriyorlardı. Kimi birkaç anlatma ile kimi ise inanç sisteminin mitik ve teolojik temellerini içeren geniş bir bilgi dağarcığı ile kültürel mirasını koruyor ve aktarıyordu. Bu metinlerin yazıya geçirildiği dönemi ya da ilk yaratım ortamlarını merkeze alarak değerlendirdiğimizde, mitik dünyanın anlamlandırmalarının teolojik temellerle güçlendirilip ritüellerle aktarıldığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Menakıpnâme, cenknâme, velayetnâme gibi adlarla ya da Alevi-Bektaşî şiir geleneği ile günümüze ulaşan bu metinler; o dönemin yazma ve anlatma geleneğine göre inşa edilmişlerdir. Yaratım ve aktarım bağlamı, icra ve icracıları ve bunların işlevleri ile incelediğimizde bu metinler Alevi-Bektaşî fantastik edebiyatı olarak tanımlanabilirler. Tabii buradaki temel ayrımın dikkatten kaçmaması gerekir. Bu metinler, inanç sistemi bağlamı yaratılmış ve aktarılmıştır. Bu sebeple yaratıcı, icracı ve dinleyici; metinlerin gerçekliğinden şüphe etmez. İnanç sisteminin mitik ve teolojik temellerini bu metinlerde görmek mümkündür. Özellikle Alevi-Bektaşî ritüel evreninin anlaşılması da bu metinlerle mümkün olmaktadır.

Bugün fantastik edebiyat olarak sunulan yazılı metinler ve bunlardan yararlanılarak görsel ve işitsel dünyamıza sunulan yapımların beslendiği temel birikimi dikkate aldığımızda, Alevilik merkezli birikimin neden kullanılmadığını hep düşünmüştümdür. Anlatma geleneğinden tutun da fantastik aktarıma uygun olağanüstülükleri içeren ve bugünün avatarları ile var olan bir geleneksel arka plan niçin görmezden gelindi, derken Ayşe Acar'ın *Kırklar Meclisi Hümkâr Bektaş* adlı romanı ile karşılaştım. Alevi-Bektaşî inanç sisteminin mitik ve teolojik temellerinin mitoloji, tasavvuf ve felsefe bağlamı birikimlerle güçlendirildiği bir kurguyla ortaya konan bu çalışmanın, mevcut boşluğu doldurmak adına önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin mitik ve teolojik arka planında “Kırklar Cemi” olarak adlandırılan cem ritüeli bulunmaktadır. Mıraç'ta Hz. Muhammed'in Kırklar ile birlikte icra ettiğine inanılan bu cem ritüeli, Alevi ritüel evreninin mitik ve teolojik temellerine kaynaklık etmektedir. Cem ritüelleri, ilk cemin yeniden canlandırmasıdır. Mîtlar, ritüellerin tekrarı ile varlıklarını sürdürürler. Farklı ad ve içeriklerle icra edilen cem ritüellerinin hepsinde ilk kutsal bütünlüğe gönderme ve o anı yeniden yaşama arzusu vardır. Acar'ın Kırklar Cemi'ni konu alan romanı bu bağlamda bir ilktir. Kırklar olarak adlandırılan, 23 erkek ve 17 kadından oluştuğuna inanılan kutsal kişiler velayetin yeryüzündeki temsilcileridir. Onlar her devirde yardımcı ve yol gösterici olarak yeni bedenlerde ve donlarda (avatar) görünürler. Bunların adı kimi zaman ritüelin hizmet piri olarak, kimi zaman Gaip Erenler olarak, kimi zaman karizmatik inanç önderi veliler olarak ve çoğu zaman da Hızır olarak karşımıza çıkarlar. Bu kişiler, insan ve hayvan bedenlerinde görülebilirler. Aynı zamanda beden de değiştirebilirler.

Ayşe Acar'ın romanını değerlendirmeden önce kitabı daha anlamlı kılacak bilgilere genel olarak değinmeyi uygun bulduk. Çünkü Acar'ın romanında Kırklar Cemi, Kırklar ve onların temsilcileri olan karizmatik inanç önderleri; inanç sisteminin ritüelleri, kavramları, kişileri, olayları, mekanları ve daha sayamadığımız birçok yönü ile yer almaktadır. Roman bu yönü ile okuyucusuna Alevi Bektaşî inanç sistemi ve onun mitik ve teolojik arka planı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Romanı kıymetli kılan bir diğer husus da mitik ve teolojik arka planın günümüz kişi, mekân ve olaylarına taşınabilmesidir.

Romanda evrenin, kişilerin, mekânların, varlıkların ikiliğini; iyi ve kötü kişiler, iyi ve kötü varlıklar, bâtın ve zahir alem... gibi zıtlıkların inançsal boyutta kurgulandığını görmekteyiz.

Kırklar Meclisi Hünkâr Bektaş romanını Alevilik Bektaşılık alanında uzun yıllardır çalışan bir akademisyen olarak okuduğumda Acar'ın, Alevi Bektaşî yazma ve anlatma geleneğini fantastik edebiyata uyarladığını gördüm. İnanç sisteminin asırlardır saklayıp getirdiği “sır dili” ile kendi ritüel evreninde koruma ve aktarımını sağladığı birçok kişinin, olayın, mekânın, ritüelin, kavramın roman kurgusunda anlamlandırılması dikkat çekmektedir. Acar'ın romanının iki farklı muhatabı vardır: Bunlardan birincisi Alevi Bektaşî geleneğine mensup bireylerdir. İkincisi ise roman okuyucusu ve meraklılarıdır. Acar'ın romanı Alevi Bektaşî Geleneğini bilenler için farklı anlam katmanlarında birçok mesaj ve açıklama içermektedir. Roman okuyucusu ve meraklıları için ise Alevi Bektaşî inancının fantastik serüvenini sunmaktadır. Roman yılmadan birkaç kez okunabilir ve her okumada eserden farklı anlamlar, mesajlar çıkarılabilir. Okurun sözlüğe ihtiyaç duyacağı durumlarda yazarın eserinin sonuna koyduğu -bir sözlüğün ötesinde yeni okumalar için merak uyandıracak bir kurgu niteliğindeki- sözlüğe başvurulabilir.

Eser yirmi yedi bölümden oluşan bir kurgu ile kaleme alınmış. Kurgu ve geçişlerin Alevi Bektaşî menâkıbnâme ve velayetnâmelerindeki anlatma geçişlerine benzediğini söylebiliriz. Tabii ki doğrudan bu şekilde olduğunu söylemek yazarın kurgusuna haksızlık etmek olur. Bu geçişler, adlandırmalarından da anlaşılacağı üzere kişi, varlık, mekân, kavram ve olay merkezlidir. Geçişlerdeki bölüm alt başlıkları söz konusu bakış açısı ile daha grift ve merak uyandıracak şekilde kurgulanmıştır.

Eser, Alevi Bektaşî geleneğinde önemli bir konuma sahip olan Hızır'ı ve Hacı Bektaş Veli'yi merkeze alarak kurgulanmıştır. Hızır, romanda yaradılıştan bugüne kadarki yardımcı rolü ile ön plana çıkarken Hünkâr Bektaş ise velayetnâmesindeki hayatı ile yer bulmaktadır. Romanda; *Hacı Bektaş Veli Velayetnâmesi*'nde geçen kişiler, olaylar ve mekânların yanında günümüz dünyasının kişi, mekân ve olayları da yer almaktadır. Yazarın bu bakış açısı ise Kırklar'ın zamana hükmeden varlığına ve inanç sisteminin evrenselliğine de göndermede bulunmaktadır. Yine romanda Hızır ve Hacı Bektaş dışında; insanoğlunun yaradılışındaki Âdem ve Havva'yı, Habil ve Kabil'i, Alevi inanç sisteminin kutsal kişi hiyerarşisindeki Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'yi, Selman'ı, Ehlibeyt'i, İmam Cafer-i Sadık'ı, inancın günümüzdeki kâmil yüzlerinden Firik Dede'yi bulmak mümkün.

Yazar, eserinde mekânları da zıtlık merkezli kurgulamış. Türk mitolojisindeki kutsal ağaç aracılığı ile diğer dünyaya geçişi, “Ardıç Ağacı”nın kutsallığında görmekteyiz. Karanfil Kokulu Köy iyilerin mekânı iken Nod Diyarı ise kötülüğün diyarı olarak

karşımıza çıkmaktadır. Mekânların bir zihin haritası ile çizildiğini söylemenin yanlış olmadığını düşünüyoruz. Zira mekân geçişleri ile kişilerin, varlıkların ve zamanın değiştirilebilmesi kurgu açısından önemli bir başarıdır. Romanın kurgusal açıdan diğer bir başarısı da metni günümüz şehirlerine ve tartışmalarına taşıyabilmesidir. Romanda İskenderiye Ölüler Şehri'ne, Tokat'a, Dublin'e, Londra'ya kişiler ve olaylar üzerinden ilenilmektedir. Romanda Hüseyin ve Şimr Kerbela'da görülürken Hünkâr ve Hızır Londra'da insanlığı bir felaketten kurtaracak aşırı geliştiren bilim insanları olarak görülmektedir. Bunun ötesinde günümüzün bilim kurgu tartışmaları da mekânlar ve kişiler üzerinden kurguya dâhil edilmiştir. Bu kurgudaki temel amaç ise Alevi Bektaşî inanç sisteminin evrensel boyutunu gösterebilmektir. Kurguda mekân yaratımının yanında mekân adlandırmaları da çok yaratıcı şekilde sunulmuştur. Mekânlardaki fantastik adlandırma, inanç kurgusu ile gerçeklik bağlamından fantastik evrene geçiş şeklinde sunulmuştur. Beştaşlar'ın yanında Karanfil Kokulu Köy, Süt Gölü, Oyak Bahçe, Kara Orman, Nod Diyarı, Toybadım Nehir gibi yer isimleri okuyucuya gerçek ile fantastik evren arasındaki geçişin mekân adlandırmalarıyla sunulmasını sağlamıştır.

Romanda Acar'ın karakterlerini adlandırması da gerçek dünya ile fantastik arasında geçişe önemli bir katkı sunmaktadır. Hacı Bektaş Veli, Hızır, Kadıncık Ana, Cafer-i Sadık, Hz. Ali, Seyyid Gazi, Cemal Sultan, Sarı İsmail, Keçeci Baba, Firik Dede, İdris gibi isimlerle inançsal ruhun devamlılığı sağlanmıştır. Devir eden kutsal ruhlar vardır. Kırklarla başlayan inançsal ruh devri her devirde yeni kişi görünümünde devam ediyor, mesajı da kurguda başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Türk mitolojisinin kötü ruhlarından Albız gibi adlandırmalarla "kötü" şahısların iyiliği ve koruyuculuğu temsil eden ruhlar için inanç sistemi merkezli isimlerin kullanılması mitolojik ikiliğin inanç boyutu ile metne taşınmasını sağlamıştır. Bu sayede mitik olan inançsal kimliğe büründürülmüştür.

Fantastik dünyanın vazgeçilmez varlıkları olan bitkilere ve hayvanlara da metinde sık sık yer verilmektedir. Bunların önemli bir kısmı fantastik boyutta tasarlanmıştır. Bugün fantastik dünyada "avatar", Alevi Bektaşî metinlerinde "don değiştirme" olarak tanımladığımız hayvan bedenine girmeyi romanda inanç sistemince kutsal görülen "Turna" ve "Güvercin" örnekleriyle görüyoruz.

Acar eserinde fantastik boyuta geçişte kullanılacak nesnelere de yaratmıştır. Talaria adlı terliklerle insanların uçabilme yeteneğine kavuşmasını sağlamıştır. Fantastik nesnelere verdiği isimler de yaratıcı bir ruh barındırmaktadır.

Ayşe Acar'ın kaleme aldığı eser, birçok yönü ile ilkleri barındırmaktadır. Eser ilk bakışta Alevilik Bektaşilik özelindeki ilkleriyle ön plana çıkıyor gibi görünse de genel olarak bakış açısı ve birikimi ile birçok ilki Türk edebiyatına yansıtmaktadır. Akıcı üslubu, yaratıcı kurgusu ve okuyucuyu sürükleyen mekân, zaman ve olay geçişleri ile eser bir romandan beklenenleri fazlasıyla karşılıyor. Tabii Alevilik Bektaşilik alanından bakınca başarısı daha da katlanıyor. Bu çalışmasından dolayı Acar'ı kutluyor, yeni çalışmalarını merakla beklediğimizi belirtmek istiyorum.